

MEVLEVÎ DERGÂHINA VAKFOLUNAN BAZI HAT ÖRNEKLERİNİN PASPARTULARINDAKİ SULUBOYA-GUVAJ RESİMLER

Prof.Dr.H.Örcün BARIŞTA

Mevlânâ'nın Türk düşünce sisteminde ve sanatında önemli bir yeri vardır. Pek çok bilim adamı, sanatçı yüzyıllar boyunca onun felsefesiyle eserler vermiş ve pek çok sanatsever bu eserlerle bütünleşmiş farklı estetik açılardan doyuma ulaşmıştır. Fonetik, balletik ve plastik sanat ürünleri olarak başlıca üç ana başlık altında kümelenen, farklı sanat alanlarında oluşturulmuş bu eserler yediyüzyıllık bir düşünce sisteminin belgeleridir. Bunlar arasında hat sanatının seçkin örneklerinden oluşan levhaların çevresine suluboya-guvajla yapılmış paspartu resimleri enteresan bir grup oluşturmaktadır. Üzerinde hiç çalışılmamış, bilinmeyen ve tanınmayan bu eserler hem hat hem resim sanatının bir bütünlük içinde sunulduğu değerli plastik sanat ürünleridir.

Günümüzde müzelerde ve özel koleksiyonlarda bulunan bu ürünlerin bir grubu sanatçının imzasını taşımakta veya "Fenafillah", "Aptullah" v.b. gibi mahlaslarla karşımıza çıkmaktadır. İmzalı örnekler arasında bazı parçalarda vakıf kaydı da bulunmaktadır. Bir grubu ise sanatçı imzası taşımamaktadır. İmzasız eserlerin bazılarında vakıf kaydına rastlanmaktadır. Tarih kitabeli veya tarihsiz bu eserler ya aile yadigarı olarak nesilden nesile geçmiş ya da sanatçı veya eser sahibi tarafından Mevlevî Dergâhı'na vakfedilmiştir.

Bu seminerde amacımız Konya Mevlânâ ve Türk İslâm Eserleri Müzelerinde sergilenen bu parçaların bir grubunu tanıtmak ve gerek vakıf medeniyetinde gerek Türk resim sanatında bu eserlerin alması gereken yeri bulmasına yardımcı olmaktır. Bu tebliğ teşirde bulunan 18 eserle sınırlıdır. Eserlerin 14 tanesinin ortasındaki hat levhada hattat imzası vardır, 3 tanesinde yoktur. Eserlerin 7 tanesinin paspartuları üzerinde siyah mürekkeple yazılmış vakıf kaydı görülmektedir. Dört tanesinin paspartuları üzerindeki resimlerin sağ köşesine domates kırmızısı guvaj boya ile "Mehmet" imzası atılmıştır. Vakıf kaydı bulunanlardan başlayarak şu parçalar kısaca şöyle sergilenebilir.

Konya Mevlânâ Müzesi'ndeki parçalardan birincisi, 216 envanter numaralı, 66.5 cm. genişliğinde ve 31 cm. yüksekliğindeki eserdir (Resim 1). Burada 41x25 cm. boyutlarında, bej zemin üzerine siyah, renkli sülüs yazıyla tasarlanmış, levhanın üstünde "Ali", (Çırcırlı) imzası ve 1312 (1874 M.) tarihi görülmektedir. "İster isen Hudâyı, Terk eyle ma sîvâyı"¹, (Allah'ı ister isen Allah'tan başkasını terk et)² Kelamı-Kıbanı yazılı beyaz ile cetvelenmiştir. Köşeleri yeşil köşebentlerle belirlenen cetvelin çevresinde yavru ağız renginde bir kuzu ünitesi bulunmaktadır. Böylece kuşatılan levhanın çevresine bej renkli kartondan paspartu yapılmıştır. Paspartunun sağ alt köşesinde siyah mürekkeple el yazısıyla yazılmış, "Abdullah Zühtünün cihan yar taklariyle ve mefatihin bir adet hutut-ı nefiseyi oğlu Fındıklılı Veysi Bey namına hanikâh Mevlânâya vakf eyledim. Eğrikapıda Seyit Cemalettin Uşşaki Dergâhının ..... sanisi Fındıklılı Hamdi, 19 Mart 1326(1908 M.)"³ kaydı bulunmaktadır. Paspartu üzerinde yeşille çizilmiş ikinci bir çerçeve daha vardır. Bu dikdörtgen formundaki çerçevenin iki dar kenarına ve alt kenarına şebboy, gonca, hercai menekşeler ve yapraklarla süslemeler yapılmıştır. Suluboya ve guvajla oluşturulmuş çiçekler sarı, mercan rengi yapraklar yeşil ve koyu yeşille renklendirilmiştir. Yazının dar kenarlarına kopuk bir biçimde birer ikişer serpiştirilen bu çiçekler

1. Levhadaki yazılar Doç.Dr.Mikail Bayram tarafından okunmuştur.

2. Türkçe açıklamalar Prof.Dr.Şerafeddin Gölcük tarafından yapılmıştır.

3. Paspartudaki yazılar Prof.Dr.Hüseyin Ayan tarafından okunmuştur.

sol dar kenardan başlayarak sağ dar kenara doğru bir dal biçiminde yerleştirilmiştir. Dikdörtgen formundaki yazıyı güçlendiren ancak gölgelenmeyen bu tasarım, çiçeklerdeki ışık gölge oyunları ve naturalist yaklaşıma bakarak resim eğitimi almış bir sanatçıyı akla getirmektedir. Özellikle alt kenardaki çizgide gözlenen mavi ile yapılmış goncaların birer leke gibi sunuluşu böyle bir görüşü güçlendirmektedir.

İkinci parça, 252 envanter numaralı, 26.5 cm.yüksekliğinde,45.5 cm.genişliğindeki eserdir (Resim 2). Burada bulunan 15x31.5 cm. boyutlarında bej zemin üzerine siyah, renkli sülüs yazıyla tasarlanmış, levha imzasızdır. "Ya alimen bi hali aleyke ikali"⁴ (Ey halimi bilen Allah güvenim sanadır)⁵, yazılı levha cetvellemeden bej kartonla paspartulanmıştır. Paspartunun üzerinde "Hutut-ı Veysi Fındıklılı Hamdi, 1 Şubat 1327 (1909 M.)"⁶. Paspartu suluboya ve guvaj tekniği ile yapılmış bir zambak dalı ile bezenmiştir. Zambak dalı yazının sağ alt köşesinden başlayarak çatal iki dal biçiminde gelişmekte böylece yazının sağ kenarını, üst kenarını ve alt kenarını yarıya kadar çerçevelemektedir. Suluboya ve guvaj tekniği ile yapılmış çalışmada: Dört, beyaz tomurcuk ile donatılmış, bir saptan çıkan yeşil yapraklarla bezenmiş iki dalın ucuna kırmızı tonlarıyla oluşturulmuş göbekler çevresine yerleştirilmiş, kırmızı konturlu, beyaz yapraklı birer zambak oturtulmuştur.

Aynı vakıf kaydına sahip olan üçüncü eser, 236 envanter numaralı, 36 cm. yüksekliğinde, 50 cm. genişliğindeki eserdir (Resim 3). Burada bulunan 21x49 cm. boyutlarındaki bej zemin üzerine siyah, renkli sülüs yazıyla tasarlanmış, levha imzasızdır. "Subhane men azhere'l halaike ve huve aynuha"⁷ (Kendi zatına benzeyen yaratıkları ortaya çıkaran Allah noksan sıfatlardan uzaktır)⁸, yazılı levha bütün rengi ile cetvellelenmiş ve bej kartonla paspartulanmıştır. Paspartunun üzerine yazıyı taşıyacak biçimde bir leylak demeti oturtulmuştur. Cetvel altı ise iki tarafında mavi ve beyazla renklendirilmiş birer kurdela kıvrımı bulunan bir beyaz çiçekle bezenmiştir. Yazının iki dar kenarı mavi, bütün rengi ve maviyle çizilmiş, üstlerinde birer beyaz geometrik biçim bulunan çizgilerle sınırlandırılmıştır. Üst kenarda teke inen çizgi sayısı beyaz ve mavi ile renklendirilmiştir. Bu çizginin üstündeki leylak demeti empresyonist izlenimler algılanan bir anlayışla renklendirilmiştir. Burada yeşil yapraklar arasına yatay bir eksende gelişecek biçimde serpiştirilen leylaklar pembe ve eflatun tonları ile oluşturulmuştur.

Benzer vakıf kaydına sahip olan dördüncü eser, 191 envanter numaralı, 67 cm. genişliğinde, 43 cm. yüksekliğindeki parçadır (Resim 4). Burada bulunan 55x30 cm. boyutlarındaki bej zemin üzerine siyah, renkli sülüs yazıyla tasarlanmış, levhanın üstünde "Şefik", imzası ve 1283 (1866 M.) tarihi görülmektedir. "Et-tazimu li emrillah ve ş-şefekatü 'Alâhalki'llah"⁹ (Allahın emrine saygı, Allahın yarattığına şevkat)¹⁰ Kelamı Kibarî yazılı levha bütün rengi ile cetvellelenmiş ve çevresine bej rengi kartondan paspartu yapılmıştır. Lacivert bir kuzu ile sınırlandırılmış cetvel ile paspartu arasındaki geçiş dilimli tasarlanan beyaz bir üçüncü çizgi aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Paspartunun sağ alt köşesinde vakıf kaydı bulunmaktadır. Dikdörtgen formundaki yazının üst ve alt kenarları suluboya ve guvajla yapılmış sarı, yeşil, pembe tonları ve beyazla renklendirilmiş çiçek demetleriyle bezenmiştir. Pastel tonlarla yapılmış çiçekler empresyonist bir anlayışla yansıtılmıştır. Hem yazıyı dengeleyen hem en iyi biçimde kuşatan paspartu sanatçının aynı zamanda iyi bir grafiker olduğunu ortaya koymaktadır.

Beşinci parça, 190 envanter numaralı, 69 cm. genişliğinde 33 cm. yüksekliğindeki eserdir (Resim 5). Burada da sarı zemin üzerine siyah, renkli sülüs yazıyla tasarlanmış, levha üstünde "Şefik", imzası görülmektedir. "Ekmelu'l-mümine imanen ahsenuhum hulkan"¹¹ (Müminlerin iman yönünden en iyisi ahlaken en güzel olanıdır)¹² yazılı levha kırmızı ile cetvellelenmiş ve çevresine bej rengi kartondan paspartu yapılmıştır. Sarı bir kuzu ile sınırlandırılmış cetvel ile paspartu arasındaki geçiş dilimli tasarlanan beyaz üçüncü bir çizgi aracılığıyla sağlanmıştır. Paspartunun sağ alt köşesinde vakıf kaydı bulunmaktadır. Yazının alt kısmında iki gül ve bir gonca; üst kısmında iki gül ve üç goncadan oluşan, yatay birer sarmaşık dalı vardır. İki yan tarafında ise serpiştirilmiş ikişer gül goncesi görülmektedir. Güller siklamen, penbe ve beyazla; yapraklar yeşil ve koyu yeşille renklendirilmiştir. Suluboya ve guvajla yapılan çalışmada naturalist bir üslup gözlenmektedir. Eserin cetvelleleniş biçimi 190 envanter numaralı parçayı akla getirmektedir.

Vakıf kaydı bulunan parçalar arasında en değerli eser hem ortasındaki levhada hem paspartuda imza bulunan 179 envanter numaralı örnektir (Resim 6). 50.5 cm. genişliğinde, 39.5 cm. yüksekliğindeki eserin

4. Levhadaki yazılar Doç.Dr.Mikail Bayram tarafından okunmuştur.

5. Türkçe açıklamalar Prof.Dr.Şerafeddin Gölcük tarafından yapılmıştır

6. Paspartudaki yazılar Prof.Dr.Hüseyin Ayan tarafından okunmuştur.

7. Levhadaki yazılar Doç.Dr.Mikail Bayram tarafından okunmuştur.

8. Türkçe açıklamalar Prof.Dr.Şerafeddin Gölcük tarafından yapılmıştır

9. Levhadaki yazılar Doç.Dr.Mikail Bayram tarafından okunmuştur.

10. Türkçe açıklamalar Prof.Dr.Şerafeddin Gölcük tarafından yapılmıştır

11. Levhadaki yazılar Doç.Dr.Mikail Bayram tarafından okunmuştur.

12. Türkçe açıklamalar Prof.Dr.Şerafeddin Gölcük tarafından yapılmıştır

ortasında 29x27 cm.boyutlarında,"Mahmud Celeleddin",imzalı levha vardır.Bej zemin üzerine siyah renkli sülüs yazıyla tasarlanmış "*Seyyidül-kavmi hadimuhum*"¹³ (Toplumun efendisi ona hizmet edendir)¹⁴, Hadisi Şerifi yazılı levha cetvellemeden bej kartonla paspartulanmıştır. Yazının alt kenarını kuşatan paspartunun üzerinde vakıf kaydı bulunmaktadır. Sağ alt köşede ise "*Mehmet*" imzası ve 327 tarihi görülmektedir. Kırmızı guvaj boya ile atılmış imzanın üstündeki dar kenara ince uzun yeşil yapraklar serpiştirilmiş bir dal yerleştirilmiştir. Sol tarafa ise sarı göbekli beyaz ve mavi yıldız çiçekleriyle donatılmış bir demet oturtulmuştur. Üçgen biçiminde gelişen bu kompozisyonda beyaz çiçeklerin yanındaki mavi çiçekler dikkati çekmektedir. Suluboya ve guvajla çalışılmış eserde bu iki mavi lekeyle ressamın beyazla yayılan kurguya bir derinlik kazandırdığı gözlenmektedir. Natüralist bir yaklaşımla yapılan çalışma tanımadığımız bir ressamın 1908 yılında Türk resim sanatına kazandırdığı bir natüromorttur.

Vakıf kaydı bulunan iki eser Konya Türk İslâm Eserleri Müzesi'ndedir. Bunlardan birincisi 175 envanter numaralı, 30 cm. genişliğinde 40 cm. yüksekliğindeki parçadır (Resim 7). Burada bulunan 23x31 cm. boyutlarında bej zemin üzerine siyah renkli istifli sülüsle tasarlanmış, levhanın üstünde "*Mustafa Rakım*", imzası görülmektedir. "*Ya Hazreti Sad Ebi Vakkas Radiye Allahü An hu*" (Ya Hazreti Sad bin Ebi Vakkas Allah ondan razı olsun)¹⁵ yazılı levha bir uzun bir kısa kenarda sarı; diğer uzun ve kısa kenarda kahverengi ile cetvellelenmiş ve çevresine bej rengi kartondan paspartu yapılmıştır, Beyaz bir kuzu ile sınırlandırılmış cetvel ile paspartu arasındaki geçiş zeytin yeşili renkte dilimli tasarlanan üçüncü bir çizgi aracılığıyla sağlanmıştır. Mevlânâ Müzesi'ndeki 190 ve 191 envanter numaralı eserleri hatırlatan bu çerçevenin sol alt köşesinde "*Kutbil arifin Hz. Mevlânâ Celeleddin Rumi Hazretlerinin... Konya...kain hanikâh şerefesine oğlum Veysi Bey namına 71 parça hutut-ı nefiseyi vakf eyledim. Fındıklılı Hamdi, 21 Haziran 1321 (1901 M.)*"¹⁶, kaydı bulunmaktadır. Dikdörtgen formundaki paspartunun dar kenarlarına üste yazıyı taçlayan bir gelincik; alta ise üç gelincikten meydana gelen bir gelincik demeti oturtulmuştur. Uzun kenarlara tomurcuk ve açmış gelincik dalları yerleştirilmiştir. Kısa kenarlarda yatay bir kurgu ile gelişen çiçekler uzun kenarlarda dikey ekseninde gelişecek biçimde pozlandırılmıştır. Kırmızı beyaz ve siyahla renklendirilen çiçekler; açık koyu yeşille boyanmış yapraklar, sulu boya ve guvaj tekniği ile çalışılmıştır. Empresyonist izlenimler algılanan gelincikler arasına sol tarafa sarı ve beyazla renklendirilmiş bir papatya ile küçük bir leke yapılmıştır. Bu eser de de usta bir ressam ve grafiker söz konusudur.

Üçüncü parça, aynı müzede bulunan 189 envanter numaralı, 39 cm. genişliğinde, 42 cm. yüksekliğindeki eserdir (Resim 8). Burada bulunan 30.5x31.5 cm. boyutlarında bej zemin üzerine siyah, renkli sülüs yazıyla tasarlanmış, levha üstünde "*Şefik*", imzası ve 1294 (1877-78) tarihi vardır. "*Şefaathı ehlil-kebâiri min ümmeti*"¹⁷ (Şefahatim ümmetinden büyük günah işleyenler içindir)¹⁸ Hadisi Şerifi yazılı levha tütün rengi ile cetvellelenmiş ve çevresine bej rengi kartondan paspartu yapılmıştır. Bir uzun bir kısa kenarda mavi; diğer uzun ve kısa kenarda lacivert renkli bir kuzu ile sınırlandırılmış cetvel ile paspartu arasındaki geçiş beyaz, dilimli tasarlanan üçüncü bir çizgi aracılığıyla sağlanmıştır. Mevlânâ Müzesi'ndeki 190, 191 envanter numaralı eserleri ve Türk İslâm Eserleri Müzesi'ndeki 175 envanter numaralı eseri hatırlatan bu çerçevenin altında sağ tarafta siyah mürekkeple el yazısıyla yazılmış, "*Hatıra-ı Veysiden 11 Mayıs 1327 (1909 M.) Fındıklılı Hamdi*,"¹⁹ kaydı bulunmaktadır. Kareye yakın dikdörtgen formundaki paspartunun kısa kenarlarına üste bir hercai demeti alta bir yaprak demeti oturtulmuştur. Uzun kenarlara farklı kurgu ile düzenlenmiş hercai demetleri yerleştirilmiştir. Yatay ekseninde yatay pozlandırılan çiçeklerin dikey ekseninde dikey bir gelişme gösterdiği gözlenmektedir. Suluboya ve guvaj tekniği ile yapılmış çalışmada: Hercai mavi, beyaz ve kiremit rengi, yapraklar açık, koyu yeşille renklendirilmiştir. Empresyonist izlenimler algılanan çalışma imzasız olmasına rağmen kuşkusuz resim eğitimi almış bir sanatçının ürünüdür. Önceden değinildiği gibi cetveldeki sunuş biçimi bu sanatçının aynı zamanda grafik eğitimi de almış olduğunu ortaya koymakta ve bu müzede bulunan 175, 189 envanter numaralı eserlerle Mevlânâ Müzesi'ndeki 190, 191 envanter numaralı eserlerin aynı elden çıktığını düşündürmektedir.

Parpartularının üstünde imza bulunan diğer bir ifadeyle "*Mehmet*",imzası bulunan diğer eserlere gelince bunlardan bir tanesi Türk İslâm Eserleri iki tanesi ise Mevlânâ Müzesi'ndedir. Böylece vakıf kaydına sahip olan 179 envanter numaralı eserle birlikte paspartuları imzalı parçaların sayısı toplam dört yapılmaktadır.

Konya Türk İslâm Eserleri Müzesi'ndeki örnek 197 envanter numaralı, 43.5 cm. genişliğinde, 29,5 cm. yüksekliğinde, ortasında 31x16 cm. boyutlarında "*İzzet*", imzalı 1282 (1865 M.) tarihli levha bulunan eserdir (Resim 9). Burada bej zemin üzerine siyah renkli sülüs yazıyla tasarlanmış, "*Innellahe yağfiru'z zu*

13. Levhadaki yazılar Doç.Dr.Mikail Bayram tarafından okunmuştur.

14. Türkçe açıklamalar Prof.Dr.Şerafeddin Gölcük tarafından yapılmıştır

15. Levhadaki yazılar Yrd.Doç.Dr.Hasan Özönder tarafından okunmuş ve Türkçe açıklama yapılmıştır.

16. Paspartudaki yazılar Yrd.Doç.Dr.Hasan Özönder tarafından okunmuştur.

17. Levhadaki yazılar Yrd.Doç.Dr.Hasan Özönder tarafından okunmuştur.

18-19 Türkçe açıklamalar Prof.Dr.Şerafeddin Gölcük tarafından yapılmıştır

nube cemian innehu hüvel-gafururrahim"²⁰ (Allah bütün günahları affeder o başıslayandır merhamet edendir)²¹ Ayeti Kerimesi yazılı, cetvellenmeden bej kartonla paspartulanmış levha vardır. Paspartunun üzerine yazının sağ üst köşesine gelecek biçimde krizantem ve yıldız çiçeklerinden oluşan bir kompozisyon yerleştirilmiştir. Suluboya ve guvaj teknikleri ile yapılmış çalışmada: Domates kırmızısı, kırmızı, sarı, pembe, beyaz, mavi yanısıra turuncu, tirşe, yaprak yeşili, nefti ile renklendirilen çiçekler natüralist bir yaklaşım yansıtmaktadır. Paspartunun sağ alt köşesindeki yaprağın iç kısmına doğru domates kırmızısıyla atılmış, "*Mehmet 327 (1909 M.)*", imzası ve tarihi okunmaktadır. Bu ibare 1909 yılında bir ressamın değerli hat levhaları paspartuladığına bir kez daha işaret etmektedir. Benzer bir durum Mevlânâ Müzesi'nde bulunan diğer iki imzalı paspartuya sahip olan eser için söz konusudur.

Bunlardan birincisi 178 envanter numaralı, 32.5 cm. yüksekliğinde 49.5 cm. genişliğinde, ortasında 23x45 cm. boyutlarında "*Mahmud Celâleddin*", imzalı levha bulunan parçadır (Resim 10). Burada bej zemin üzerine siyah renkli sülüs yazıyla iki sıra biçiminde tasarlanmış, "*Ayinedir bu alem her şey hak ile kaim Mirat-ı Muhammed'den Allah görünür daim*"²² (Bu alem bir aynadır her şey hak ile ayaktadır. Muhammed aynasından sürekli Allah görünür)²³ Kelamı Kibarî yazılı levha bulunmaktadır. Cetvellenmeden bej renkli kartonla paspartulanmış levhanın paspartusunun üzerinde suluboya, guvajla yapılmış iki çiçek dalı vardır. Yazının sol alt ve sağ üst köşelerini taçlayacak biçimde yerleştirilmiş bu dallardan sağ üst köşeyi çerçeveleyeninin altında "*Mehmet 327 (1909 M.)*" imzası ve tarihi görülmektedir. Farklı çiçeklerden oluşan 'C' kıvrımlı dallara serpiştirilmiş çiçekler yavruağzı, pembe, sarı ve beyazla, yapraklar yeşille renklendirilmiştir. Eserin sol alt köşesinde mavi ile yapılmış bir leke fark edilmektedir.

İkincisi, 229 envanter numaralı, 46 cm. genişliğinde 46.5 cm. yüksekliğinde, ortasında 26x30 cm. boyutlarında, imzasız bir levha bulunan parçadır (Resim 11). Burada bej zemin üzerine siyah renkli sülüs yazıyla tasarlanmış, "*El hamdü lillahi haza min fazlı Rabbi*"²⁴ (Allaha hamdolsun bu Allahın lütfudur)²⁵ yazılı levha cetvellenmeden paspartulanmıştır. Paspartunun üzerinde yazının sağ üst köşesini bir üçgen biçiminde çerçeveleyen bir karanfil dalı vardır. Suluboya ve guvaj tekniği ile yapılmış çalışmada katmerli karanfil dalının son bulunduğu sağ alt köşede "*Mehmet 327 (1909 M.)*" tarihi ve imzası görülmektedir. Natüralist bir yaklaşımla yansıtılan karanfiller penbe, eflatun, mor, kırmızı ve yeşil tonlarıyla oluşturulmuştur. Tonlamalarla yapılan ışık gölge oyunları empresyonist izlenimler algılanmasını sağlamaktadır.

Vakıf kaydı bulunmayan, paspartularında imza olmayan ancak benzer nitelikler arzeden diğer parçalara gelince bunlardan birincisi : Türk İslâm Eserleri Müzesi'ndeki 192 envanter numaralı eserdir (Resim 12). Burada 63 cm.genişliğinde,42cm.yüksekliğinde ortasında 44x24 cm.boyutlarında "*Şefik*",imzalı,siyah renkli sülüs yazıyla tasarlanmış levhada "*İnnellahe cemilun yuhibbul-cemal*"²⁶(Allah güzeldir güzeli sever)²⁷ Hadisi yazılıdır. Bir uzun bir kısa kenarda sarı; diğer kısa ve uzun kenarda tarçın rengi ile cetvellenmiş çalışma bej rengi kartonla paspartulanmıştır.Cetvel altı: Uçlarında birer beyaz geometrik biçim bulunan beyaz ve morla çizilmiş bir çizgi ve onun altına oturtulan iki tarafı birer kurdele ile bezenmiş bir beyaz çiçekle süslenmiştir. Yazının iki kısa kenarına paspartu üzerine birer kırmızı palmetle taçlandırılmış mavi, tarçın rengi ve mavi çizgilerle oluşturulmuş biçimlerle sınırlandırılmıştır. Paspartunun üstünde yazıyı taçlayan bir leylak demeti bulunmaktadır.Suluboya ve guvaj tekniği ile yapılmış çalışmada:Leylaklar eflatun, mor, beyaz ve yeşille empresyonist izlenimler algılanan bir anlayışla renklendirilmiştir. Gerek cetvel gerek cetvelin çevresindeki geometrik dekorasyon ve gerekse çiçekleriyle Mevlânâ Müzesi'ndeki 189 envanter numaralı eseri akla getiren parça büyük bir ihtimalle aynı ressamın eseridir. Bu iki çalışma imzasız olmasına rağmen benzer bir üs-lûp sergilemekte ve Mevlânâ Müzesi'ndeki 190-191 envanter numaralı eserlerle Türk İslâm Eserleri Müzesi'ndeki 175 envanter numaralı eserleri yapan isimsiz ressamdan sonra ikinci bir isimsiz ressamın varlığına işaret etmektedir.Bu durum 20.yüzyılın başında bir resim atelyesinin sanat eğitimi yaptığını göstermektedir.

Aynı müzede bulunan ikinci eser, 238 envanter numaralı, 22,5 cm. yüksekliğinde, 43.5 cm. genişliğindeki parçadır (Resim 13). Burada bulunan 15x36 cm. boyutlarında bej zemin üzerine siyah, renkli sülüs yazıyla tasarlanmış, levha üzerinde "*Mehmet Tahir*", imzası ve 1255 (1838 M.) tarihi vardır. Levhada "*Ya mahbub el Aşikiyn*"²⁸ (Ey aşıkların sevgilisi)²⁹ yazılıdır. Mavi ile cetvellenmiş levhanın çevresi bej renkli kartonla paspartulanmıştır. Cetvelin çevresini pembe bir kuzu ünitesi kuşatmaktadır. Cetvel ile paspartu arasındaki geçiş sarı köşebentlerle sağlanmıştır. Yazının çevresi menekşe demetlerinden oluşan bir kompozisyonla bezenmiştir. Üstte iki köşe farklı kurgu ile sunulmuş, menekşe demetleri ile süslenmiştir. Birbirine serpmenemekşe ve tomurcuklarla bağlanan dallar yer yer yapraklarla hareketlendirilmiştir. Yazının altına bir menek-

20. Levhadaki yazılar Yrd.Doç.Dr.Hasan Özönder tarafından okunmuştur.

21. Türkçe açıklamalar Prof.Dr.Şerafeddin Gölcük tarafından yapılmıştır.

22. Levhadaki yazılar Doç.Dr.Mikail Bayram tarafından okunmuştur.

23. Türkçe açıklamalar Prof.Dr.Şerafeddin Gölcük tarafından yapılmıştır.

24. Levhadaki yazılar Doç.Dr.Mikail Bayram tarafından okunmuştur.

25. Türkçe açıklamalar Prof.Dr.Şerafeddin Gölcük tarafından yapılmıştır.

26-27-28-29. Levhadaki yazılar Yrd.Doç.Dr.Hasan Özönder tarafından okunmuş ve Türkçe açıklama yapılmıştır.

1. Mevlâna Müzesi'nden 216 envanter numaralı eser.

2. Mevlâna Müzesi'nden 252 envanter numaralı eser.

3. Mevlâna Müzesi'nden 236 envanter numaralı eser.

4. Mevlâna Müzesi'nden 191 envanter numaralı eser.

5. Mevlâna Müzesi'nden 190 envanter numaralı eser.

6. Mevlâna Müzesi'nden 179 envanter numaralı eser.

9. Konya Türk İslâm Eserleri Müzesi'nden
197 envanter numaralı eser.

7. Konya Türk İslâm Eserleri Müzesi'nden
175 envanter numaralı eser.

8. Konya Türk İslâm Eserleri Müzesi'nden
189 envanter numaralı eser.

10. Mevlâna Müzesi'nden 178 envanter numaralı eser.

11. Mevlâna Müzesi'nden
229 envanter numaralı eser.

12. Türk İslâm Eserleri Müzesi'nden
192 envanter numaralı eser.

13. Türk İslâm Eserleri Müzesi'nden 238 envanter numaralı eser.

14. Mevlâna Müzesi'nden 180 envanter numaralı eser.

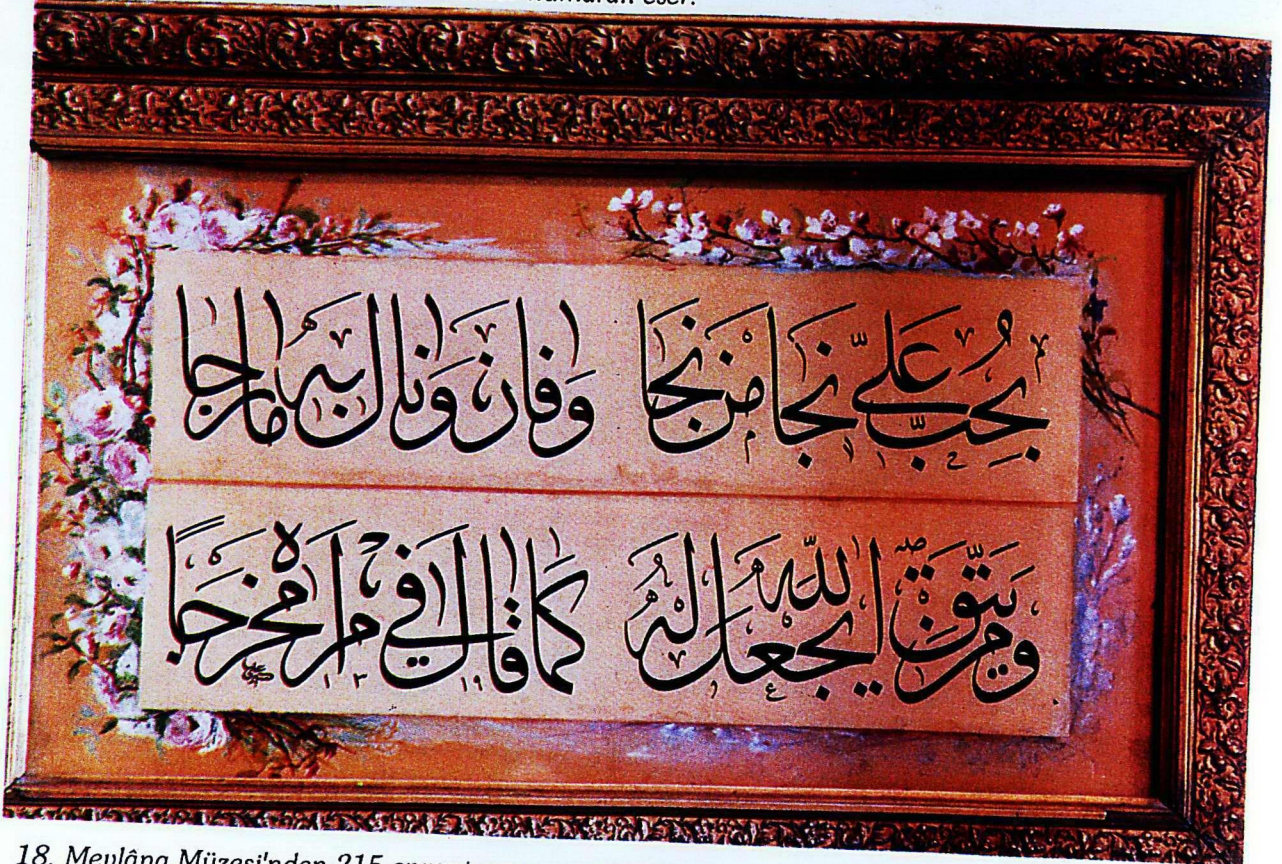
15. Mevlâna Müzesi'nden 174 envanter numaralı eser.

16. Mevlâna Müzesi'nden 232 envanter numaralı eser.

17. Mevlâna Müzesi'nden 212 envanter numaralı eser.

18. Mevlâna Müzesi'nden 215 envanter numaralı eser.

şe demeti oturtulmuştur. Suluboya ve guvajla yapılmış çalışmada menekşeler eflatun, mor beyaz; yapraklar ise açık ve koyu yeşille renklendirilmiştir. Işık ve gölge oyunlarına yer verilmiş eserden empresyonist izlenimler algılanmaktadır.

Mevlânâ Müzesi'ndeki vakıf kaydı bulunmayan parçalardan birincisi, 180 envanter numaralı eserdir (Resim 14). Burada bulunan 20x31 cm. boyutlarındaki levha siyah, renkli sülüs yazıyla tasarlanmıştır. "Mahmut Celaleddin", imzalı levhada "Ve üffevvizu emri ilellah, İnnellahe basırun bi'l-ibad"³⁰ (İşlerimi Allah'a emanet ettim, Allah kullarının gözeticisidir)³¹, yazılıdır. Tütün rengi ile cetvelenmiş levhanın çevresine bej rengi kartondan parpartu yapılmıştır. Cetvelin çevresini mavi bir kuzu ünitesi kuşatmaktadır. Cetvelle paspartu arasındaki geçiş köşeleri birer baklava biçimi ile bezenmiş beyaz bir çerçeve ile gerçekleştirilmiştir. Yazının hercai menekşelerle bezenmiştir. Suluboya ve guvaj tekniği ile yapılmış hercailler sarı, mavi, morla yapraklar yeşille renklendirilmiştir. Tomurcuklar sarı, mavi ve kırmızı ile oluşturulmuştur.

Aynı müzede bulunan ikinci parça, 174 envanter numaralı 31.5x25.5 cm. boyutlarındaki eserdir (Resim 15). Burada bulunan levha bej zemin üzerine siyah renkli sülüs yazıyla tasarlanmıştır. "Mustafa Rakım", imzalı ve 1221 (1806 M.) tarihlidir. Levhada "En-necatu fi's-sıdkı"³² (Kurtuluş doğruluktur)³³ Kelam-ı Kıban yazılıdır. Beyazla cetvelenmiş levhanın çevresine bej rengi kartondan paspartu yapılmıştır. Cetvelin çevresini yavruağzı renkli bir kuzu ünitesi kuşatmaktadır. Cetvel ile paspartu arasındaki geçiş mavi dilimli üçüncü bir çizgi aracılığıyla sağlanmıştır. Paspartunun üzerine iç içe iki yeşil çizgi çizilmiştir. Bu çizgilerin üzerine nergis ve minelerden oluşan demetler yerleştirilmiştir. Yazının alt kısmında bir nergis ve minelerden meydana gelen bu demetler üst kısım ve yanlarda farklı kurgu ile sunulmuş üç nergis ve minelerden oluşturulmuştur. Suluboya ve guvajla yapılmış nergisler sarı göbekli beyaz yapraklıdır. Mineler ise açık ve koyu mavi tonlarıyla boyanmıştır. Yapraklar açık, koyu yeşille renklendirilmiştir. Natüralist bir yaklaşımla yapılmış eser aynı müzede 216 envanter numaralı parçayı akla getirmekte ve aynı elden çıkmış olabileceğini düşündürmektedir. Böylece isimless ressamların sayısı üçe çıkmaktadır. Benzer bir durum 232 envanter numaralı eser için söz konusudur. Aynı müzede bulunan bu parçada benzer niteliklerle üçüncü elin üslubunu akla getirmektedir.

236 envanter numaralı parça 40x65 cm. boyutlarındadır (Resim 16). Burada bej zemin üzerine siyah renkli sülüs yazıyla tasarlanmış bir levha bulunmaktadır. "Mehmet Nuri", imzalı 1325 (1905 M.) tarihli levhada "Sanma ol surh-seher mihr-ı felektir görünen. Her şafak hun-ı Hüseyinle güneş kan ağlar"³⁴ (O sabah kızılığını gökteki güneş sanma, Her sabah güneş Hz. Hüseyin'in kanıyla kan ağlar)³⁵ yazılıdır. Levha tütün rengi ile cetvelenmiş ve bej rengi kartonla paspartulanmıştır. Cetvelin çevresi mavi bir kuzu ünitesi ile kuşatılmıştır. Cetvel ile paspartu arasındaki geçiş kırmızı ile konturlanmış, beyaz, dilimli bir çizgi aracılığıyla sağlanmıştır. Paspartunun üstünde üçgen biçiminde tasarlanmış bir kahverengi çizgi kuşağı vardır. Köşesi beyaz bir baklava biçimi ile belirlenmiş bu çizginin üzerine yazıyı taşıyan bir gül dalı yerleştirilmiştir. İki tomurcuk ve bir gülden oluşan bu dal yapraklarla bezenmiştir. Yazının altına iki gül ve yapraklardan oluşan bir demet oturtulmuştur. Kısa kenarda ise farklı pozlandırılmış üç gonca ve yapraklardan oluşan bir demet bulunmaktadır. Suluboya ve guvajla yapılmış çalışmada naturalist bir yaklaşımla bordo, pembe ve beyazla güller, açık ve koyu yeşille yapraklar renklendirilmiştir.

Mevlânâ Müzesi'nde bulunan dördüncü eser, 212 envanter numaralı ve ortasında 23x23 cm. boyutlarında bej zemin üzerine siyah renkli, sülüs yazıyla tasarlanmış, "Ali", imzalı 1308 (1890 M.) tarihli bir levha bulunan parçadır (Resim 17). Levhada "En nedmu tevbetün"³⁶ (Pişmanlık tevbedir)³⁷ yazılıdır. Çevresi cetvelenmeden bej rengi kartonla paspartulanmış çalışmada paspartu sulu boya ve guvajla yapılmış lâlelerle bezenmiştir. Eserin sağ köşesine kırmızı, pembe, beyazla renklendirilmiş lâleler, yeşil yapraklardan oluşan bir demet oturtulmuştur. Üstte iki mavi lekeyle tomurcuk ve bir yaprak yapılmıştır. Yazının sol tarafına alt köşeden başlayarak gelişen iki tomurcuklu bir lâle dalı yerleştirilmiştir. Burada da lâleler kırmızı, pembe, beyazla; yapraklar yeşille renklendirilmiştir. Gerek kullanılan malzeme gerek stil kritiği ile imzasız olmasına rağmen Mehmet'e verilebilecek bu çalışma Konya Müzelerinde bulunan önceden söz edilen 229, 178, 197 ve 179 envanter numaralı eserleri akla getirmektedir.

Mevlânâ Müzesi'nde sergilenen vakıf kaydı bulunmayan beşinci eser, 215 envanter numaralı 73.5x39 cm. boyutlarındaki parçadır (Resim 18). Ortasında bej zemin üzerine siyah renkli, sülüs yazıyla tasarlanmış, "Ali", imzalı ve 1319 (1901 M.) tarihli levha bulunan eser bej kartonla cetvelenmeden paspartulanmıştır. Levhada "Bi hubbi Aliyyin neca men neca, Ve feza ve nale bihi ma reca, Ve men yettaki'llahe yec'al le-

30. Levhadaki yazılar Doç.Dr.Mikail Bayram tarafından okunmuştur.

31. Türkçe açıklamalar Prof.Dr.Şerafeddin Gölcük tarafından yapılmıştır.

32. Levhadaki yazılar Doç.Dr.Mikail Bayram tarafından okunmuştur.

33. Türkçe açıklamalar Prof.Dr.Şerafeddin Gölcük tarafından yapılmıştır.

34-35. Levhadaki yazılar Doç.Dr.Mikail Bayram tarafından okunmuş ve açıklama yapılmıştır.

36-37. Levhadaki yazılar Doç.Dr.Mikail Bayram tarafından okunmuş ve açıklama yapılmıştır.

hu, *Kema kale fi emrihi mahreca*"³⁸ (Ali'nin sevgisiyle kurtulan kurtulmuştur, Bununla dileklerine nail olup kazanmıştır, Her kim Allah'tan sakınırsa, Onun işlerini mecrasına yönlenir)³⁹ yazılıdır. Paspartinun üstünde sarmaşık gülleri ve bahar dalı ile süslenmiştir. Yazının sol tarafında kahverengi, pembe, kırmızı, beyaz ve yeşille renklendirilmiş bir bahar dalı vardır. Üst köşeyi taçlayan bu dalın karşısındaki köşe aşağı doğru uzayarak alt köşeyi de çerçeveleyecek biçimde bir sarmaşık gülü dalı ile bezenmiştir. Aynı renklerle oluşturulan bu dal da diğeri gibi suluboya ve guvaj tekniği ile çalışılmıştır. Işık gölge oyunlarına önem verilmiş eserde natüralist bir anlayış yanısıra yer yer empresyonist yaklaşımla oluşturulmuş çiçekler fark edilmektedir. Bu çalışmada yazılı levhadan kopuk ve ayrı olmayan paspartu resimleri (başkası bir hattatın yazısını resimlemeğe cesaret edemeyeceğine göre) büyük bir ihtimalle Ali tarafından yapılmıştır. Bu durum bir grup büyük hattatın aynı zamanda ressam olduğunu ortaya koymaktadır. Örnekler artıkça araştırmalar çoğaldıkça bazı hattatların aynı zamanda birer ressam olarak da Türk plastik sanatlarında aynı yerleri olduğunu ortaya koyacaktır. Benzer bir durum Ankara Etnografya Müzesi'nde bulunan 14641 envanter numaralı "İzzet", imzalı 1277 tarihli (1860 M.) eser için söz konusudur. Burada da tek kağıt üzerine yazılmış yazı ile suluboya ve guvajla yapılmış çiçekler dikkati çekmekte ve İzzet'in de aynı zamanda ressam olduğunu göstermektedir.

Kısaca bir tebliğin sınırı içinde Türk plastik sanatlarının bilinmeyen bir alanını paspartu resimlerini, ressamlarını tanıtmaya çaba harcanmıştır. Sanatımızın bu dalında kesin sonuçlara varabilmek için diğer müzeler ve özel koleksiyonlardaki eserlerin dökümantasyonunun yapılması ve böylece sanat tarihimize bu eserlerin kazandırılması gereklidir.

TARTIŞMA

Başkan-Sayın Barıştaya, verdiği bu bilgilerden dolayı çok teşekkür ediyoruz.

Mehmet ÖNDER- Efendim, Örcün Hanıma çok teşekkür ediyorum. Gerçekten, Türk sanatında şimdiye kadar işlenmemiş bir konuyu buraya getirdiler. Aslında burada, resim sanatı tarihçilerini uyarmak isteriz. Nedense, Türk resmini XIX. asrın ortalarından başlatırlar ve hatta bir de sıfat takarlar, primitivlerden başlar; yani, iptidai, basit insanlarla Türk resmi başlar. XIX. Yüzyılın sonunda yönünü yavaş yavaş Batı'ya çevirir. XX. Yüzyılın başlarında Türk resmi Batı'nın bir taklidi olarak gider gelir. Kendi kendimizi böyle zemmederiz.

Aslında, Türk sanatında resmin, çok önceden, İslâmiyetten öncede başlatılarak, hele İslâmi devirlerde, zaman içerisinde geliştiğini asır asır takip etmek mümkündür.

Son keşfedilen, meydana çıkarılan, Kubadabad Sarayı figürlü çini süslemeleri, ayrıca Türk canlı resim sanatına da büyük katkılar yapmıştır.

Burada da gözümüzden kaçan, bütün alıcılığıyla hatta bakan gözler, yeni bir sanatı da ortaya koydu: Paspartularda Türk resmi. Ben bu paspartu deyimini hiç beğenmedim, kusura bakmayın hocahanım. Buna, evvela döşek derler, sonra da tabla demişlerdir.

Prof.Dr.Örcün BARIŞTA- Efendim, biz burada döşek, desek, "*Hoca hoca olmuş, döşekle paspartu'yu ayıramıyor*" diyorlar. Zor durumdayım.

Mehmet ÖNDER- Efendim, değil mi ki o zaman, o güzelim paşa ressamlarına pirimitiv, yani iptidai insanlar demişlerdir, o sizin gözünüzde büyüttükleriniz...

Onun için, doğrudan doğruya cesaretle üstüne gideceğiz ve Türk resmi de öyle... Taa buralardan başlar. Böyle en güzel natüromortlar vermişler. Bunlardan kim bahsetti şimdiye kadar, hangi sanat tarihinde gördünüz?.. Bu gibi toplantılarda bunlar meydana çıkacaktır. Bu katkılarınızdan dolayı da teşekkür ederim.

Başkan- Sayın Önder'e, verdiği bu tamamlayıcı bilgiler için teşekkür ederim.

Sayın Örcün Hanım bir cevabınız var mı?

Prof.Dr.Örcün BARIŞTA- Efendim, bir cevabım yok. Aslında ben Konya'da bir şey öğrendim, Konya'da çok güzel bir Türkçe var. O kadar güzel konuşuyor ki... Konya'nın böyle en ücra köyüne gidin, tepelere çıkın ve insanlarla konuşun neler öğrenirsiniz. Çok zengin bir kelime hazinesi var. Bu kelimeleri, öğretimle falan öğrenmemişler; yani, anadan babadan öğrendikleri Türkçe var ve o Türkçede, Sayın Önder'in söylediği gibi, bizim yabancı kaynaktan bulduğumuz kelimeler de mevcut..

Başkan-Çok teşekkür ederiz efendim.

38-39. Levhadaki yazılar Doç.Dr.Mikail Bayram tarafından okunmuş ve açıklama yapılmıştır.